

Szybiak, Irena

"Istorija trudowego obuczenija w Anglii (ot Tomasa Mora do naszych dniej)", K. Salimowa, Moskwa 1967 : [recenzja]

Rozprawy z Dziejów Oświaty 13, 163-165

1970

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej Bazhum, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych tworzonej przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie ze środków specjalnych MNiSW dzięki Wydziałowi Historycznemu Uniwersytetu Warszawskiego.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

K. Salimowa, *ISTORIJA TRUDOWOGO OBUCZENIJA W ANGLII (OT TOMASA MORA DO NASZICH DNIEJ)*, Moskwa 1967, ss. 234, 2 nlb.

Jednym z ważniejszych problemów pedagogiki współczesnej, również w społeczeństwie socjalistycznym, jest przygotowanie młodego pokolenia do pracy, wykształcenie tych wszystkich cech, które niezbędne są do działalności zawodowej, a także wykorzystanie w procesie nauczania i wychowania kształcących i wychowujących walorów pracy fizycznej. Autorka prezentowanej tu rozprawy, wychodząc z założenia, że do rozwiązania tej problematyki pomocne być może poznanie projektów i prób realizacji nauczania przez pracę, powstałych w minionych okresach historycznych, a także rozwijających się współcześnie, ale w innych warunkach politycznych i społecznych, zajęła się historią angielskiej szkoły pracy. Przedstawiła jej rozwój na przestrzeni ostatnich trzech wieków. Myślą przewodnią rozprawy K. Salimowej jest wykazanie wpływu społeczeństwa klasowego na wypaczenia w toku realizacji słusznych niejednokrotnie poglądów na rolę i zadania pracy w kształceniu młodzieży.

Idea włączenia pracy do programu nauczania i wychowania młodego pokolenia pojawiła się w Anglii już na początku XVI w. w pedagogicznej koncepcji T. More'a, jednakże najsilniej wystąpiła dopiero w okresie angielskiej rewolucji burżuazyjnej. Postępowi działacze oświatowi i społeczni tego okresu, dostrzegając skostniałość ówczesnej szkoły, zaczęli domagać się przygotowania młodego pokolenia do uczestniczenia

w życiu społeczeństwa przez powiązanie programu szkoły z wymaganiami rozwijającego się przemysłu i rzemiosła. W powstałych wówczas projektach organizacji oświaty Hartliba, Milтона, Petty'ego, Winstanleya i innych nauka szkolna miała przebiegać w ścisłym związku z pracą fizyczną dzieci na roli bądź w warsztacie rzemieślniczym. Proponowane przez nich rozwiązania były rozmaite. Hartlib na przykład, dla którego najbardziej palącym problemem w tym czasie były setki głodnych i bezdomnych dzieci, postulował organizowanie dla nich takich szkół, w których mogłyby się nauczyć czytać i pisać, ale przede wszystkim nauczyć się jakiegoś zawodu, aby móc zapracować na własne utrzymanie. Inaczej widział rolę pracy w szkole G. Winstanley. Jego zdaniem, powinna być ona jedną z metod kształcenia ogólnego, bowiem przy zajęciach praktycznych dzieci miały utrwać i pogłębiać wiadomości teoretyczne. Ponadto miała ona niwelować różnice klasowe pomiędzy dziećmi. Wiązało się to z postulatem Winstanleya zorganizowania jednakowego systemu oświaty dla wszystkich dzieci.

Burżuazja angielska po zwycięstwie rewolucji odrzuciła wszelkie poglądy o jednolitym systemie oświaty. Znalazło to wyraz już w koncepcji J. Locke'a, który inaczej widział kształcenie gentlemana, inaczej zaś dzieci plebejskich. I chociaż pracę fizyczną przewidywał dla jednych i drugich, inne stawiał przed

nią zadania. W wychowaniu gentlemana zajęcia praktyczne miały urozmaicać proces dydaktyczny, a także wykształcić cechy charakteru potrzebne dla przyszłego właściciela fabryki lub posiadłości ziemskiej. Dla dzieci robotników przewidywał jedynie naukę zawodu, bez żadnego programu kształcenia ogólnego.

Ta dwutorowość poglądów na zadania szkoły pogłębiła się w okresie tzw. rewolucji przemysłowej. Z jednej strony powstawały projekty organizacji nauczania dla dzieci klas posiadających, z drugiej dla dzieci robotników. Z początkiem XIX w. pojawiły się pierwsze próby realizacji nauczania pracy w szkołach elementarnych wzajemnego nauczania. Zakończyły się one niepowodzeniem, gdyż dzieci zajęte nauką konkretnego rzemiosła nie były w stanie opanować w dostatecznym stopniu czytania i pisanie. Metody nauczania pracy w tych szkołach budziły protesty nie tylko działaczy postępowych, ale i burżuazji.

Dopiero reforma szkolna w Anglii z 1870 r. wprowadziła do programów szkoły elementarnej zajęcia praktyczne, których zadaniem nie była nauka konkretnego zawodu, ale wyrobienie zręczności, spostrzegawczości i sumiennego stosunku dzieci do wykonywanej pracy. Program nauczania w tych szkołach obejmował: czytanie, pisanie, rachunki, naukę szycia dla dziewcząt i kreślenia dla chłopców. Ponadto ustawa przewidywała możliwość rozszerzenia programu ogólnokształcącego i praktycznego szkół na życzenie rodziców. Reforma ta umożliwiła powstanie wielu wzorowych szkół w większych miastach przemysłowych Anglii, które prowadziły ciekawe eksperymenty łączenia zajęć praktycznych z lekcjami teoretycznymi. Z drugiej strony, z powodu zbyt wąskiego zakresu przedmiotów praktycznych obowiązkowych, spowodowała, że nauczanie pracy w wielu szkołach nabierało charakteru formalnego i sprowadzało się do opanowania przez uczniów kilku operacji demonstrowanych przez nauczyciela.

Dążenia angielskich pedagogów-praktyków, a także działaczy oświatowych, do reformy programu tzw. kształcenia technicznego, poparte doświadczeniami kilku dobrze prowadzonych szkół oraz doświadczeniami, zebranymi poza granicami Anglii, szły w kierunku powiązania pracy fizycznej dzieci z lekcjami teoretycznymi, zwłaszcza w zakresie przedmiotów matematyczno-przyrodniczych. Sprawa ta była w centrum zainteresowania nie tylko pedagogów, ale władz i przemysłowców. Często była przedmiotem obrad parlamentu. Zainteresowanie to zostało spowodowane widocznym w owym czasie nienadążaniem przemysłu angielskiego za osiągnięciami Niemiec, Francji i Stanów Zjednoczonych. Możliwość podniesienia i unowocześnienia produkcji przemysłowej widzieli na drodze reformy kształcenia przyszłych robotników. Powołana w latach osiemdziesiątych XIX w. królewska komisja, prowadziła szerokie badania nad wprowadzeniem zajęć warsztatowych i laboratoryjnych do szkół elementarnych. W efekcie swych prac komisja ta stwierdziła, że tego typu zajęcia są niezbędne, nie tylko ze względu na korzyści ekonomiczne, wynikające z wykształcenia u dzieci zręczności i umiejętności posługiwania się narzędziami. Wskazała również na rolę pracy fizycznej w wychowaniu młodzieży na sumiennych, oddanych przyszłej pracy robotników. Pogląd ten zaciążył na całym angielskim ustawodawstwie szkolnym aż do czasów współczesnych. Kolejne reformy i ustawy utrwały pozycję pracy w programach szkół elementarnych, wprowadzając do nich w szerokim zakresie zajęcia warsztatowe. Nauka obróbki drzewa i metalu, gotowania, szycia itp. zajęła wiele miejsca w tych szkołach. Poza tym tendencja do stosowania pracy jako metody nauczania szkolnego spowodowała włączenie jej do programów szkół średnich. Praca miała stanowić nie cel szkoły, ale metodę wychowania i nauczania.

Po pierwszej wojnie światowej nastąpił odwrót pedagogiki burżuazyjnej od tych idei. Według jej przedstawicieli praca ręczna powinna odróżniać szkoły początkowe od średnich. Pojawiły się natomiast żądania szerszego wykształcenia robotników, i to zarówno ze strony burżuazji, która uważała, że szkoły powinny lepiej przygotować młodzież do pracy, jak i ze strony komunistów postulujących udostępnienie szerokiego wykształcenia ogólnego młodzieży robotniczej. Wprawdzie system stypendialny, wprowadzony już wcześniej, umożliwiał dzieciom z biednych rodzin naukę w szkole średniej, ale mógł być dostępny tylko dla jednostek, ponadto sprzyjał tworzeniu się grupy uprzywilejowanej w łonie klasy robotniczej. Organizowane zaś tzw. szkoły centralne na bazie szkoły elementarnej zapewniały jedynie zdobycie wyższych kwalifikacji zawodowych, nie dawały natomiast szerszej wiedzy ogólnej.

W okresie międzywojennym postulowano tworzenie średnich szkół zawodowych, kształcących młodzież robotniczą, z szerokim programem zajęć ręcznych, obok istniejących szkół ogólnokształcących. Popularność zdobyły sobie wówczas testy inteligencji, przy pomocy których kwalifikowano dzieci do określonego typu szkoły. Przez sito badań testowych mogły się przecisnąć tylko nieliczne dzieci robotnicze, aby dostać się do szkoły uprawniającej do dalszych studiów, a ograniczenie dla większości młodzieży robotniczej możliwości kształcenia ogólnego znalazło naukową motywację.

Ukoronowaniem tych procesów była reforma szkolna z 1944 roku. Zapewniała ona wprawdzie prawo do średniego wykształcenia ogólnego całej młodzieży, ale utworzyła trzy typy szkół średnich, z których tylko gimnazjum klasyczne, tzw. grammar school, dawało prawo do studiów wyższych. Poza nim powstały wówczas średnie szkoły techniczne, których absolwenci, po zdaniu odpowiednich

egzaminów, mogli się ubiegać o przyjęcie do wyższych szkół technicznych, oraz szkoły zawodowe, zwane „współczesnymi”, które nie dawały absolwentom żadnych uprawnień. Ich program nauczania w porównaniu z gimnazjum klasycznym obejmował bardzo ograniczony zasób przedmiotów ogólnokształcących, przy bardzo rozbudowanych zajęciach praktycznych. Należy jednocześnie zauważyć, że w tych szkołach kształci się najliczniejsza grupa młodzieży angielskiej.

Wspomniana tu problematyka znalazła w pracy K. Salimowej bardzo szerokie omówienie. Autorka poruszyła sprawy związane z nauczaniem pracy i przez pracę w kontekście sytuacji politycznej i społecznej w Anglii w poszczególnych okresach. Wnikliwie przedstawiła, zgodnie z celem rozprawy, wszystkie ustawy i regulaminy wprowadzające pracę do programów szkół, a także działalność instytucji powoływanych do ich opracowania. Wyczerpująco przedstawiła też politykę oświatową Anglii. Czytelnik może tu znaleźć charakterystykę podstawowych aktów prawnych, np. prawa Forstera z 1870 r., które zapoczątkowało budowę państwowego systemu oświaty elementarnej, jak również omówienie istniejących w Anglii typów szkół początkowych i średnich.

Autorka interesująco przedstawiła próby realizacji nauczania przez pracę w poszczególnych szkołach, podając ich programy nauczania i stosowane metody. Opisy rozważań teoretycznych przeplatają się z opisami szkół, które staraniem postępowych pedagogów w szerokim zakresie realizowały program szkoły pracy.

Rozprawa K. Salimowej powstała na bogatych materiałach źródłowych. Autorka prześledziła ustawodawstwo szkolne w Anglii, a także materiały polemiczne wokół problematyki nauczania pracy. Wykorzystała również literaturę angielską i amerykańską tego przedmiotu.

Irena Szybiak